

STORTINGET

Innst. 347 S

(2019–2020)

Innstilling til Stortinget
fra arbeids- og sosialkomiteen

Dokument 8:102 S (2019–2020)

Innstilling fra arbeids- og sosialkomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Arild Grande, Rigmor Aasrud, Lise Christoffersen og Elise Bjørnebekk-Waagen om tiltak for å styrke de seriøse aktørene i arbeidslivet og øke rekrutteringen til håndverksyrkene

Til Stortinget

Bakgrunn

I dokumentet fremmes følgende forslag:

- «1. Stortinget ber regjeringen fremme en sak om skjerpede seriositetskrav i offentlige anbud, herunder forsterkede krav om fagkompetanse i utførende ledd, som sikrer at seriøse håndverksbedrifter med lærlinger, egne ansatte og fagarbeidere får faktisk markedstilgang. Krav til fagkompetanse i utførende ledd må utvides til å omfatte det private byggemarkedet.
2. Stortinget ber regjeringen om å åpne for at kommunene kan tildele opplæringsbedrifter, som står i fare for å måtte permittere lærlinger og fagarbeidere, vedlikeholdsoppgaver etter en på forhånd avtalt timepris. Tildelingen skal skje i samarbeid med partene i arbeidslivet.»

Det vises til dokumentet for nærmere redegjørelse for forslaget.

Komiteens behandling

Komiteen ba i brev av 8. mai 2020 om statsrådens vurdering av forslaget. Statsrådets svarbrev av 27. mai 2020 følger vedlagt.

Som ledd i komiteens behandling av representantforslaget ble det åpnet for å sende inn skriftlige innspill til saken.

Følgende sendte skriftlig innspill:

- Fellesforbundet
- Byggenæringens Landsforening
- Byggmesterforbundet
- Byggmesterforbundet Oslo og Akershus
- Malemesterenes Landsforbund
- Oslo Håndverks- og Industriforening.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Elise Bjørnebekk-Waagen, Lise Christoffersen, Arild Grande og fungerende leder Rigmor Aasrud, fra Høyre, Margret Hagerup, Heidi Nordby Lunde og Kristian Tonning Riise, fra Fremskrittspartiet, Bjørnar Laabak og Gisle Meininger Saudland, fra Senterpartiet, Per Olaf Lundteigen, fra Sosialistisk Venstreparti, Solfrid Lerbrekk, og fra Kristelig Folkeparti, Torill Selsvold Nyborg, er enige i at det er nødvendig å gjøre grep som sikrer at seriøse håndverksbedrifter som baserer driften sin på kompetanse, redelighet og egne faste ansatte, ikke blir tapere i konkurransen om oppdrag både i privat og offentlig sektor.

Komiteen vil understreke at det er bred politisk enighet om viktigheten av å sikre rekrutteringen til håndverksfagene. Dersom unge i dag skal se på dette som en attraktiv karrierevei i fremtiden, må de være trygge på at faglært arbeidskraft blir verdsatt i arbeidsmarkedet. De må også vite at de kan regne med en trygg jobb og anstendige arbeidsforhold.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener innføring av strengere seriøsitetskrav for bransjen, herunder krav om fagkompetanse i utøvende ledd, vil kunne være et viktig bidrag til dette. Strengere seriøsitetskrav kan sikre at de seriøse bedriftene får reell markedstilgang og ikke utkonkurreres av useriøse aktører.

Komiteen vil understreke at i gruppen håndverksbedrifter inngår alt fra enkeltpersonforetak uten ansatte, enkeltpersonforetak med egne ansatte, små bedrifter med noen få ansatte, små og mellomstore håndverksbedrifter med kanskje om lag 20 ansatte, og store entreprenørselskaper. Alle disse ulike håndverksbedriftene trengs for å dekke behovet for håndverkere i Norge.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener strengere seriøsitetskrav må gjelde alle bedriftene, men de må utformes slik at det blir mulig å følge dem for alle de ulike håndverksbedriftene nevnt ovenfor.

Komiteen mener Norge trenger alle disse ulike typene håndverksbedrifter som livskraftige håndverksbedrifter i fremtiden.

Komiteen viser til at disse håndverksbedriftene utfører arbeid både for offentlige og private oppdragsgivere. Enhver oppdragsgiver kan stille de krav en ønsker innenfor norsk lov for det arbeidet en skal ha utført. De krav som stilles fra det offentlige, vil i mange tilfeller være normgivende også for mange private tiltakshavere.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at da regjeringen 1. januar 2017 hevet terskelverdien fra 500 000 kroner til 1,1 mill. kroner, og senere 1,3 mill. kroner, havnet mange mindre prosjekter, godt egnet for god fagopplæring, under terskelverdien og ble derved unntatt flere seriøsitetsbestemmelser i anskaffelsesregelverket. Terskelendringene førte til at markedstilgangen til offentlige prosjekter for seriøse små og mellomstore håndverksbedrifter ble redusert. Dette er bedrifter som baserer sin virksomhet på egne ansatte, faglærte og lærlinger. Disse bedriftene rekrutterer gjennom lærling-

ordningen og sikrer lokal ungdom utdanning, som gir en god start i arbeidslivet. Håndverksbedriftene leverer ikke bare kvalitetshåndverk, men forsyner samfunnet med høyt kompetente og etterspurte fagarbeidere. Disse bedriftene sikrer læringsarenaer og sørger for kontinuerlig innovasjon og utvikling av fagene. Dette gir også et praksisfellesskap som er helt avgjørende for å sikre gjennomføringskompetanse når byggene blir mer komplekse og fulle av ny teknologi.

Flertallet mener det ved offentlige anskaffelser under terskelverdien på 1,3 mill. kroner må utarbeides kriterier for seriøsitet – både for enkeltpersonforetak uten egne ansatte og for foretak med egne ansatte. For enkeltpersonforetak uten egne ansatte må det eksempelvis være krav om fagbrev eller tilsvarende innenfor det området det skal gis anbud på. For foretak med egne ansatte må det eksempelvis være krav om en andel faglærte innenfor det området som det skal gis anbud på, en andel faste ansettelse, samt krav til antall lærlinger avhengig av størrelsen til virksomheten. Bedriftene som oppfyller disse kravene, blir forhåndskvalifisert for en viss tidsperiode. Dette kan kalles «Lille-Doffin».

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme en sak om skjerpede seriøsitetskrav i offentlige anbud, herunder krav om fagkompetanse i utførende ledd. For offentlige anskaffelser under terskelverdien på 1,3 mill. kroner må det utarbeides kriterier for seriøsitet. Dette kan kalles «Lille-Doffin». Kriteriene må gjelde både for enkeltpersonforetak uten egne ansatte og for foretak med egne ansatte. For enkeltpersonforetak uten egne ansatte må det eksempelvis være krav om fagbrev eller tilsvarende innenfor det området det skal gis anbud på. For foretak med egne ansatte må det eksempelvis være krav om en andel faglærte innenfor det området det skal gis anbud på, en andel faste ansettelse, samt krav til antall lærlinger avhengig av størrelsen til virksomheten. Bedriftene som oppfyller disse kravene, blir forhåndskvalifisert for en viss tidsperiode.»

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti viser til at det er et stort behov for flere arbeidstakere med fag- og yrkesutdanning generelt – ikke bare innenfor håndverksyrkene. Derfor er det nødvendig å heve statusen til yrkesfagene og redusere frafallet ytterligere. Fagutdanningene i videregående opplæring må bli mer praksisnære og mindre teoretiske. Det trengs flere læreplasser og flere tilpassede utdanningsløp. Disse medlemmer mener det også er viktig at lærebedrifter og virksomheter som deltar i offentlige anbud, har trygge og gode arbeids- og lønnsvilkår, og at kampen mot arbeidslivskriminalitet trappes opp.

Disse medlemmer viser til at arbeidslivskriminalitet og useriøsitet ofte er organisert og konsekvensene alvorlige. Det kan utnytte arbeidstakerne, virke konkurransevridende og svekke grunnlaget for velferden. Offentlig sektor er en betydelig markedsaktør og har et særlig ansvar for å sørge for ryddige og seriøse forhold i norsk arbeidsliv og bidra til å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Disse medlemmer understreker at arbeidslivskriminalitet begått i forbindelse med offentlige anbud også er arbeidslivskriminalitet. Kriminelle og useriøse aktører knyttet til offentlige anskaffelser er derfor underlagt de samme reglene som det øvrige arbeidslivet.

Disse medlemmer viser til at regjeringen i 2015 la frem en egen strategi mot arbeidslivskriminalitet. I denne strategien fremheves offentlige anskaffelser som et sentralt virkemiddel for å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Anskaffelsesregelverket inneholder flere bestemmelser som skal bidra til dette. Strategien mot arbeidslivskriminalitet skal nå revideres i samarbeid med partene i arbeidslivet, og ytterligere tiltak iverksettes.

Forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter pålegger offentlige oppdragsgivere å stille krav om at ansatte hos leverandører og eventuelle underleverandører skal ha visse lønns- og arbeidsvilkår. Forskriften stiller krav om at offentlige virksomheter skal kontraktfeste at leverandørene, og eventuelle underleverandørers, ansatte som medvirker til å oppfylle kontrakten, skal ha lønns- og arbeidsvilkår i samsvar med allmenngjøringsforskrifter der det gjelder. Der det ikke gjelder allmenngjøringsforskrifter, skal lønns- og arbeidsvilkårene være i samsvar med landsomfattende tariffavtale. Pliktene som forskriften legger på oppdragsgiverne, kommer i tillegg til arbeidsgiveransvaret som leverandørene har overfor sine ansatte.

Disse medlemmer viser til at det også er innført en begrensning i antallet ledd i leverandørkjeden for kontrakter innenfor bygg og anlegg samt renhold. Dette skal sikre bedre oversikt over de reelle bidragsyterne til kontrakten og bedre kontrollen.

Disse medlemmer mener det bør bli enklere å være seriøs, ved å bidra til bedre etterlevelse av regelverket og styrke samarbeidet mellom oppdragsgiverne og kontroll- og tilsynsmyndighetene. Det er derfor positivt at arbeidet følges opp i Meld. St. 22 (2018–2019) Smarte innkjøp – effektive og profesjonelle offentlige anskaffelser. I meldingen trappes innsatsen mot arbeidslivskriminalitet og useriøse aktører opp med flere tiltak.

Disse medlemmer viser videre til at Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti har gjennomført et betydelig løft for yrkesfaglige utdanninger i Norge siden disse partiene fikk flertall i 2013. Partiene har konsekvent, over tid, prioritert yrkesfagene både gjennom bevilgninger i budsjettene og konkrete tiltak: Lærlingtilskuddet er økt syv ganger med nærmere 25 000 kroner per lærlingkontrakt. Kravet om bruk av

lærlinger overfor bedrifter i offentlige anbud er skjerpet. Reglene for bedriftene har blitt forenklet, og staten tar inn flere lærlinger. I tillegg har partiene styrket utstyrsstipendet i videregående opplæring, satset på etter- og videreutdanning av yrkesfaglærere gjennom yrkesfaglærerløftet, gitt yrkesfagelever rett til påbygg etter fullført fagbrev og innført et nytt, praktisk arbeidslivrettet håndverksfag som valgfag i ungdomsskolen. Nå er regjeringen i gang med fornying av tilbudsstrukturen for yrkesfag. Fra 2020 vil elever få tidligere spesialisering. Fellesfagene i videregående opplæring vil også yrkesrettes i større grad, slik at de bedre gjenspeiler arbeidshverdagen elevene møter etter endt utdanning. Det skal også utredes et nasjonalt lærlingtorg som skal matche bedrifter som leter etter lærlinger, og elever som leter etter lærebedrifter. Utdanningsdirektoratet har også startet en evaluering av det forskriftsfestede lærlingkravet i offentlige kontrakter, for å vurdere om det har blitt flere lærlinger som følge av kravet. I sum har partiene styrket yrkesfagene med om lag 700 mill. kroner i perioden 2013–2020.

Disse medlemmer viser til at styrkingen av yrkesfagene har sørget for at det nå er flere søkere til yrkesfag enn det er til studieforberedende videregående opplæring. Trenden er vedvarende. Både antallet og andelen elever som går på yrkesfaglige utdanningsprogrammer, har økt. Det er også satt nye rekorder i antallet og andelen yrkesfagelever med læreplass i bedrift.

Disse medlemmer viser til de igangsatte tiltakene for å bekjempe arbeidslivskriminalitet og useriøse aktører i offentlige anbud. Disse medlemmer viser samtidig til satsingen på yrkesfagene og rekrutteringen til håndverksyrkene som allerede er på vei. På dette grunnlag støttes derfor ikke forslagene i representantforslaget.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at Nærings- og fiskeridepartementet i svarbrev til komiteen av 27. mai 2020 uttaler at for å kunne erklære ansvarsrett i bygge- og anleggsprosjekter stiller plan- og bygningsloven krav til formell fagkompetanse.

Disse medlemmer vil påpeke at dagens regelverk praktiseres slik at det for å få sentral godkjenning, med ansvarsrett kun stilles krav om nødvendig fagkompetanse på virksomhetsnivå, mens det ikke stilles noen krav til formell fagkompetanse for de ansatte eller innleide arbeidstakerne som faktisk utfører arbeidet. Disse medlemmer viser til at det å stille krav til fagkompetanse i det utførende ledd lenge har vært etterspurt fra bransjeaktørene selv, og at dette vil være et viktig bidrag til å styrke de seriøse bedriftenes konkurransevne.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme en sak om skjerpede seriøsitetskrav i offentlige anbud som sikrer at seriøse håndverksbedrifter med lærlinger, egne ansatte og fagarbeidere får faktisk markedstilgang. For byggearbeid som krever byggetillatelse og ansvarsrett, må det stilles krav til fagkompetanse for det utførende ledd.»

«Stortinget ber regjeringen om å åpne for at kommunene kan tildele opplæringsbedrifter, som står i fare for å måtte permittere lærlinger og fagarbeidere, vedlikeholdsoppgaver etter en på forhånd avtalt timepris. Tildelingen skal skje i samarbeid med partene i arbeidslivet.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til brev fra næringsministeren av 27. mai 2020 som opplyser om at forslaget berører problemstillinger under Nærings- og fiskeridepartementets, Kunnskapsdepartementets, Arbeids- og sosialdepartementets og Kommunal- og moderniseringsdepartementets ansvarsområder. Flertallet finner det spesielt at ikke en statsråd tar ansvaret for, ved å presentere regjeringens mening om, det forslaget som er til behandling i komiteen. Flertallet forutsetter at regjeringen avklarer hvilket departement som har ansvaret for den videre oppfølging av det tema som behandles i denne innstilling.

Flertallet mener at det i dag er for mange håndverksbedrifter som ikke opererer seriøst, men øg bedrifter som ikke tar ansvar for fagopplæring. Sistnevnte skor seg ofte på at andre bedrifter tar dette ansvaret, og kan dermed gi lavere pristilbud fordi de ikke har kostnaden med fagansvarlig og opplæring av lærlinger.

Flertallet mener at det må stilles strengere krav til kompetanse i bedriftene både i ledelse og i utførende ledd. Det vises her til at vi i Norge har svært godt etablert fagutdanning og mesterbrevutdanning hvor begge har svært lange tradisjoner. Disse utdanningene burde styrkes og i større grad kreves både for å få lov til å være arbeidsgiver og for å få lov til å utføre arbeid.

Håndverksarbeid krever mye kompetanse og erfaring for å være av god kvalitet. En bedrift som har lærlinger, må hele tiden holde seg oppdatert i faget for å kunne føre en lærling frem til fagbrev. Derfor er krav til lærlinger et godt krav som kan være tegn på både seriøsitet og kvalitet, selv om dette ikke alene er en sikkerhet. Den etter hvert godt kjente Osломodellen, som er et sett med krav til bedrifter som får tilslag på anbudsoppdrag, er en rekke krav hvor av sammensettingen av krav gir seriøsitetskrav som er meget høye. Flertallet mener at dagens Osломodell må være et minimum av krav som staten bør innføre.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen innføre statlige seriøsitetskrav tilsvarende Osломodellen og retningslinjer fra Byggenæringens Landsforening og Fellesforbundet, i Statsbygg, Statens vegvesen og alle statlig eide selskaper som lyser ut anbud til håndverksbedrifter.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at i mange håndverksfag hvor ordningen med mesterbrev er etablert, får om lag 90 pst. av alle lærlinger sin opplæring i en bedrift som innehar denne kvalifiseringen. For å øke rekrutteringen til yrkesfag vil et krav om mesterbrev bidra positivt. I mesterutdanningen lærer man blant annet om krav til kvalitet, forpliktelser som arbeidsgiver og bedriftsledelse. For å kvalifisere til å ta mesterutdanning må man ha fagbrev og praktisk arbeidserfaring. Disse kompetansemålene er ofte en mangelvare hos useriøse bedrifter og i de bransjene som har store innslag av sosial dumping.

Disse medlemmer mener at ideelt sett burde det innføres et krav om mesterbrev eller tilsvarende kompetanse i flere bransjer som i dag sliter med en stor andel useriøse aktører. Dette gjelder innenfor bygningsarbeid, men også andre håndverksfag er godt egnet for et slik krav. Dette kravet vil imidlertid kreve en større utredning som også må se på hvordan dette kravet kan innføres, samt hva som skal til av endringer i mesterbrevordningen.

Disse medlemmer mener at et krav til kompetanse for å kunne ha ansatte utvilsomt vil heve statusen til flere yrkesfag og dermed også rekrutteringen.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede krav til kompetanse hos arbeidsgivere og ledere i byggebransjen.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti ser at det er grunn til å anta at det i tiden fremover vil være behov for sterke motkonjunkturtiltak for å holde folk i arbeid, som følge av covid-19-pandemien. Det er også god grunn til å være bekymret for årets lærlingetiltak og at det blir mange yrkesfagelever som ikke får fullført utdanningen de har startet på. Det som kalles VG3 i skolen, fører frem til fagbrev, men det er på langt nær samme kvalitet som ved opplæring i bedrift. Det er her gode argumenter for å innføre strenge føringer for hvilke bedrifter som får ta del i motkonjunkturtiltak i tiden fremover.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at det i de fag hvor det er fagbrev som er gjeldende utdanning, kun er aktive lærebedrifter som får offentlig anbudskontrak-

ter, og at det i disse kontraktene stilles krav om høyere lærlinginntak enn det bedriften vanligvis har.»

Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen fremme en sak om skjerpede seriøsitetskrav i offentlige anbud som sikrer at seriøse håndverksbedrifter med lærlinger, egne ansatte og fagarbeidere får faktisk markedstilgang. For byggearbeid som krever byggetillatelse og ansvarsrett, må det stilles krav til fagkompetanse for det utførende ledd.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen om å åpne for at kommunene kan tildele opplæringsbedrifter, som står i fare for å måtte permittere lærlinger og fagarbeidere, vedlikeholdsoppgaver etter en på forhånd avtalt timepris. Tildelingen skal skje i samarbeid med partene i arbeidslivet.

Forslag fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utrede krav til kompetanse hos arbeidsgivere og ledere i byggebransjen.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen sørge for at det i de fag hvor det er fagbrev som er gjeldende utdanning, kun er aktive lærebedrifter som får offentlige anbudskontrakter, og at det i disse kontraktene stilles krav om høyere lærlinginntak enn det bedriften vanligvis har.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til representantforslaget og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

I

Stortinget ber regjeringen fremme en sak om skjerpede seriøsitetskrav i offentlige anbud, herunder krav om fagkompetanse i utførende ledd. For offentlige anskaffelser under terskelverdien på 1,3 mill. kroner må det utarbeides kriterier for seriøsitet. Dette kan kalles «Lille-Doffin». Kriteriene må gjelde både for enkeltpersonforetak uten egne ansatte og for foretak med egne ansatte. For enkeltpersonforetak uten egne ansatte må det eksempelvis være krav om fagbrev eller tilsvarende innenfor det området det skal gis anbud på. For foretak med egne ansatte må det eksempelvis være krav om en andel faglærte innenfor det området det skal gis anbud på, en andel faste ansettelse, samt krav til antall lærlinger avhengig av størrelsen til virksomheten. Bedriftene som oppfyller disse kravene, blir forhåndskvalifisert for en viss tidsperiode.

II

Stortinget ber regjeringen innføre statlige seriøsitetskrav tilsvarende Osломodellen og retningslinjer fra Byggenæringens Landsforening og Fellesforbundet, i Statsbygg, Statens Vegvesen og alle statlig eide selskaper som lyser ut anbud til håndverksbedrifter.

Oslo, i arbeids- og sosialkomiteen, den 3. juni 2020

Rigmor Aasrud

fung. leder

Per Olaf Lundteigen

ordfører

DET KONGELIGE
NÆRINGS- OG FISKERIDEPARTEMENT

Næringsministeren

Stortinget
Arbeids- og sosialkomiteen
0026 Oslo

Deres ref
2020/1642

Vår ref
20/4597-

Dato
27.5.2020

Dokument 8:102 S (2019–2020) - representantforslag fra stortingsrepresentantene Arild Grande, Rigmor Aasrud, Lise Christoffersen og Elise Bjørnebekk-Waagen om tiltak for å styrke de seriøse aktørene i arbeidslivet og øke rekrutteringen til håndverksyrkene

Jeg viser til brev av 12. mai 2020 hvor Arbeids- og sosialkomiteen oversendte Dokument 8:102 S (2019–2020) med følgende representantforslag fra stortingsrepresentantene Arild Grande, Rigmor Aasrud, Lise Christoffersen og Elise Bjørnebekk-Waagen:

- 1. Stortinget ber regjeringen fremme en sak om skjerpede seriøsitetstiltak i offentlige anbud, herunder forsterkede krav om fagkompetanse i utførende ledd, som sikrer at seriøse håndverksbedrifter med lærlinger, egne ansatte og fagarbeidere får faktisk markedstilgang. Krav til fagkompetanse i utførende ledd må utvides til å omfatte det private byggemarkedet.*
- 2. Stortinget ber regjeringen om å åpne for at kommunene kan tildele opplæringsbedrifter, som står i fare for å måtte permittere lærlinger og fagarbeidere, vedlikeholdsoppgaver etter en på forhånd avtalt timepris. Tildelingen skal skje i samarbeid med partene i arbeidslivet.*

Forslaget berører problemstillinger som ligger under mitt og andre departements ansvarsområder, og jeg har derfor innhentet innspill fra Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

VURDERING AV FORSLAG 1

Nærings- og fiskeridepartementet:

Regelverket for offentlige anskaffelser

Arbeidsforhold og sosiale forhold er viktige hensyn i offentlige anskaffelser. I lov om offentlige anskaffelser trekkes det blant annet frem at oppdragsgiverne kan stille egnede krav og kriterier knyttet til arbeidsforhold og sosiale forhold. En nyere dom fra EU-domstolen trekker også frem at sosiale forhold, sammen med andre samfunnshensyn, utgjør en kjerneverdi som medlemslandene skal treffe passende tiltak for å sikre oppfyllelsen av ved gjennomføring av kontrakter. Samtidig er det slik at anskaffelsesregelverket også skal ivareta andre viktige hensyn, som kravet til likebehandling og konkurranse, herunder små og mellomstore bedrifters mulighet til å delta. Det vil si at det må skje en avveining mellom strenge seriøsitetsskrav og andre hensyn for å sikre en forholdsmessig og mest mulig treffsikker regulering.

Anskaffelsesregelverket inneholder flere regler som skal bidra til å fremme seriøsitet i norsk arbeidsliv. Regjeringen har blant annet innført en begrensning i antall ledd i leverandørkjeden for kontrakter innen bygg- og anleggsbransjen samt renholdsbransjen. Begrensningen i antall ledd gir oppdragsgiverne bedre oversikt over hvem som bidrar til kontrakten, og gjør det lettere å føre kontroll med de enkelte ledd i kjeden.

I tillegg vises det til forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter. Forskriften pålegger offentlige oppdragsgivere å stille krav om at ansatte hos leverandører og eventuelle underleverandører skal ha visse lønns- og arbeidsvilkår. Forskriften innebærer at ansatte skal ha arbeidsvilkår i samsvar med allmenngjøringsforskrifter eller landsomfattende tariffavtale. Regjeringen har også innført forskrift om plikt til å stille krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter. Forskriften innebærer at det offentlige i sine kontrakter, innen bransjer hvor det er særlig behov for læreplasser, skal stille krav om at leverandørene er tilknyttet en lærlingeordning, og at en eller flere lærlinger deltar i arbeidet med å oppfylle kontrakten. Forskriften bidrar til etterspørsel av fagkompetanse i kontrakter med det offentlige.

I stortingsmeldingen "Smartere innkjøp" som ble lagt frem i 2019, fremmet regjeringen flere tiltak knyttet til seriøsitet i arbeidslivet. Regjeringen vil blant annet styrke samarbeidet mellom oppdragsgivere og kontroll- og tilsynsmyndighetene i arbeidet mot arbeidslivskriminalitet, og evaluere fellesføringen til alle statlige virksomheter om arbeidslivskriminalitet. Regjeringen har også oppdatert veilederen til forskrift om lønns- og arbeidsvilkår. Videre skal det lages en overordnet veiledning til oppdragsgivere som ønsker å ta i bruk strengere krav mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet enn det anskaffelsesregelverket krever. I tillegg har Digitaliseringsdirektoratet (tidligere Difi) gått sammen med KS, Fellesforbundet og Byggenæringens Landsforening (BNL) og publisert omforente seriøsitetsskrav for bruk i bygg- og anleggskontrakter.

Anskaffelsesregelverket åpner også for at oppdragsgiverne kan etterspørre fagkompetanse i sine anskaffelser. Oppdragsgivere kan for eksempel vektlegge kompetanse i tildelingskriteriene ved tildelingen av offentlige kontrakter.

Tiltakene som er satt inn for å bekjempe koronaviruset

Regjeringen følger løpende med på konsekvensene av de tiltakene som er satt inn for å bekjempe koronaviruset. Det har til nå kommet svært mange tiltak for å avhjelpe situasjonen for næringslivet og som også er relevante for håndverksbedrifter. Samtidig vurderer vi behovet for ytterligere tiltak i lys av utviklingen i norsk næringsliv og økonomi. Regjeringen tar sikte på å legge frem en strategi for veien ut av krisen snarlig. Her vil vi blant annet legge vekt på at vekst og vekstevne styrkes, at sysselsettingen øker og styrker mulighetene for jobb.

Innspill fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet

For å kunne erklære ansvarsrett i bygge- og anleggsprosjekter, stiller plan- og bygningsloven krav til formell fagkompetanse. Hvor strenge krav som stilles til kompetanse, avhenger av hvor vanskelig arbeidet er og hvilke konsekvenser feil kan få. Minimumskravet til formell kompetanse for det utførende ledd er fagbrev og to års arbeidserfaring. Kompetansekravene gjelder kun for arbeider som er søknadspliktige etter plan- og bygningsloven.

Det er tidligere vurdert å opprette et såkalt seriøsitetsregister for foretak som utfører arbeider som er unntatt søknadsplikt, for eksempel vedlikeholdsarbeider. Forslaget møtte imidlertid motbør under høringen, og er inntil videre lagt på is.

Det har lenge vært diskusjoner i bygg- og anleggsnæringen rundt kompetansekravene i plan- og bygningsloven. Deler av næringen mener kravene er for strenge og ikke tar høyde for langvarig realkompetanse, eller at det finnes fagområder hvor det ikke er mulig å ta fagbrev. Enkelte foretak har derfor opplevd at kompetansekravene fører til at de blir avskåret fra å få oppdrag, og dermed holdes utenfor arbeidsmarkedet. Andre deler av næringen mener derimot at kompetansekravene bør være enda strengere, fordi dette etter deres oppfatning kan bidra til å ekskludere useriøse aktører.

Bygg- og anleggsnæringen er fragmentert, og det har vist seg å være vanskelig å finne løsninger som er dekkende for både myndighetenes og næringens behov. Regjeringen oppnevnte derfor i 2018 et uavhengig ekspertutvalg, Byggkvalitetsutvalget, som fikk i oppgave å vurdere om blant annet kravene til kompetanse bidrar til å nå målet om byggkvalitet og seriøse og kvalifiserte aktører, eller om det er behov for å tenke nytt. Utvalget leverte sin rapport 5. februar 2020. I rapporten peker utvalget på ulike utfordringer med å stille kompetansekrav, deriblant hvor vanskelig det er å få til en riktig balanse mellom formal- og realkompetanse, og samtidig sikre at kravene er i tråd med Norges forpliktelser etter EØS-avtalen.

Utvalget anbefaler på denne bakgrunn blant annet å avvikle dagens system med ansvarsrett for foretak og innføre lovregulerte yrker innen noen områder av betydning for liv og helse. Utvalget anbefaler også at næringens egne ordninger for å sikre kompetanse videreutvikles. Blant annet peker de på at markedsbaserte ordninger, som leverandørregisteret StartBANK, kan gjøre det enklere også for private oppdragsgivere å velge kompetente og seriøse aktører. Utvalget anbefaler at denne videreutvikles som et felles register i regi av næringen, som

henter og deler informasjon mellom ulike offentlige og markedsbaserte registre, for eksempel eBevis, HMSREG, Boligmappa og Mesterbrevordningen. Utvalgets rapport er på høring frem til 1. september 2020. Det skal i perioden også gjennomføres innspillmøter med bygg- og anleggsnæringen. I etterkant av dette vil det bli tatt stilling til videre oppfølging av utvalgets anbefalinger.

Innspill fra Arbeids- og sosialdepartementet

Representantforslaget om at regjeringen skal fremme sak om skjerpede seriøsitetskrav i offentlige anbud, herunder styrkede krav om fagkompetanse i utførende ledd, må ses i sammenheng med regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet.

Strategien legger vekt på at det er et mål for regjeringen å gjøre markedet mindre for useriøse aktører. Et viktig virkemiddel i denne forbindelse å få offentlige innkjøpere til å velge seriøse aktører.

Regjeringen har satt i gang en prosess med partene i arbeidslivet for å revidere strategien mot arbeidslivskriminalitet. Et viktig element i dette arbeidet er å se på hvilke virkemidler som skal til for å hjelpe både offentlige innkjøpere, private forbrukere og private virksomheter å bruke seriøse leverandører. I den sammenheng er det relevant å se på hvilke lærdommer man kan ta fra de ulike modellene for seriøsitetskrav som er innført av flere kommuner. Eventuelle tiltak som innføres vil kun ligge innenfor flere departementers ansvarsområde.

Tiltak som vurderes innført på nasjonalt nivå må i så fall vurderes opp mot Norges forpliktelser i henhold til EØS-avtalen.

Innspill fra Kunnskapsdepartementet

Den 1. januar 2017 trådte forskrift om plikt til å stille krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter i kraft. Forskriftens formål er å bidra til et tilstrekkelig antall læreplasser for elever i yrkesfaglig utdanning, et tilstrekkelig antall kvalifiserte arbeidere med fag- eller svennebrev, samt å motvirke økonomisk kriminalitet.

Kunnskapsdepartementet har bedt Utdanningsdirektoratet å starte en evaluering av lærlingkravet i forskriften. Hovedformålet med evalueringen er å vurdere om forskriften har bidratt til å øke antallet læreplasser i privat sektor. I tillegg skal evalueringen vurdere:

- a) I hvilken grad regelverket i lærlingklausulen følges.
- b) Eventuelle årsaker til at regelverket i lærlingklausulen ikke følges.
- c) I hvor stor grad lærlingklausulen har bidratt til at flere private bedrifter har blitt kjent med lærlingordningen og har vurdert å bli lærebedrift.
- d) Om klausulen har ført til urimelig konkurransevridning.

Direktoratet skal levere ferdig rapport til Kunnskapsdepartementet innen 1. februar 2021. Evalueringen vil være et kunnskapsgrunnlag for å foreta eventuelle endringer i forskriften.

VURDERING AV FORSLAG 2

Nærings- og fiskeridepartementet

Alle anskaffelser som er underlagt anskaffelsesregelverket må oppfylle kravene til for eksempel likebehandling og konkurranse. Dette gjelder også for mindre anskaffelser, så fremt anskaffelsen har en verdi på over 100 000 kroner. Kommunene har imidlertid mange muligheter, innenfor regelverket, til å sørge for at leverandørene som får være med å konkurrere og som de tildeler oppdraget til, oppfyller for eksempel krav til seriøsitet, fagkompetanse og lærlinger.

Innspill fra Kunnskapsdepartementet

Mange lærlinger er permittert eller sagt opp som følge av korona-situasjonen. Det viktigste for regjeringen i denne situasjonen er at ingen skal havne bakpå i opplæringsløpet sitt. Regjeringen jobber derfor langs flere spor for å håndtere situasjonen rundt lærlinger og deres opplæring. Det er et mål om at så mange som mulig skal få lære plass til høsten. Samtidig er det viktig å presisere at dersom elever ikke får lære plass har fylkeskommunen en plikt til å tilby et opplæringstilbud slik at de kan få gjennomført fag- og yrkesopplæringen.

For å sikre at flest mulig skal få fullført sin fag- eller svenneprøve, har regjeringen vedtatt midlertidig dispensasjon fra noen av kravene knyttet til gjennomføringen av fagprøven. Dette skal sikre mer forutsigbarhet og fleksibilitet i en vanskelig tid for mange. I forskriftsendringene knyttet til fag- og svenneprøver gis det:

- Midlertidig unntak fra kravet om å fullføre læretiden etter bestått prøver
- Midlertidig unntak fra kravet til omfang av opplæring i bedrift før man kan oppmeldes til prøven for de som har vært permittert eller oppsagt i inntil tre måneder, men som har faglige forutsetninger til å bestå prøven. Kandidaten må samtykke til tidlig oppmelding.
- Midlertidig unntak fra kravet om at hele prøvenemnda skal være tilstede ved prøvestart og prøveslutt.

For å avhjelpe lære plass situasjonen høsten 2020, har regjeringen i Prop. 102 L (2019-2020) fremmet forslag som vil legge til rette for enklere tilgang til påbygning til generell studiekompetanse for yrkesfagelevne og lærlingene. Forslagene er:

- Å utvide ungdomsretten som gir rett til å ta Vg3 påbygg til generell studiekompetanse, og samtidig beholde ungdomsretten slik at de kan tegne en lærekontrakt innenfor ungdomsretten senere.
- Å åpne for at de som skulle avlagt fag- eller svenneprøve våren 2020, skal kunne tas inn til Vg4 påbygg selv om prøven ikke er avlagt.

Regjeringen legger opp til å fremme en ny proposisjon i slutten av mai 2020 med nye økonomiske tiltak i møte med virusutbruddet og vurderinger av veien videre. Regjeringen har i forslaget til revidert budsjett allerede innarbeidet noen nye tiltak som skal bidra til vekst og omstilling, herunder 500 mill. kroner til et nasjonalt kompetanseløft.

Innspill fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Kommunene er selvstendige rettssubjekter. Skal de pålegges en oppgave, eller en bestemt måte å løse oppgaver på eller plikt til å inngå avtaler, må dette skje gjennom lov.

Med hilsen

Iselin Nybø

